

AHMET MİTHAT EFENDİ'DEN BİR BALKAN DRAMI: GÖNÜLLÜ ROMANI

A BALKAN DRAMA BY AHMET MİTHAT EFENDİ: GÖNÜLLÜ NOVEL

Levent BİLGİ*

Özet

Ahmet Mithat Efendi'nin Gönüllü romanı tezli bir romandır. Balkanlardaki azınlıkların isyanı ve bunların karşısında Türklerin durumunu anlatır. Aslında Müslümanlar ve Hristiyanlar beraber iyi ilişkilerle yaşamaktadırlar. Fakat dış tahrikler sonunda bölgedeki bazı Hristiyanlar Türklere eziyet etmeye başlar. Türkler de teşkilatlanıp bu zulümlere karşı koymaya başlarlar. Roman bölgenin önemli ailelerinden olan Recep Köso etrafında döner. Recep hem Hristiyanların eziyetleriyle mücadele eder. Hem de aşık olduğu Hristiyan kızı Filomene ile evlenmeye çalışır. Roman Recep ve Filomene'nin kavuşma mücadeleleri ve Türk Yunan çatışmaları ile devam eder. Osmanlı'nın bölgeye hakim olması ve Recep'in Filomene ile evlenmesi ile sona erer. Roman Osmanlılık ideolojisinin etkisi altında yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, Rumeli, göç, aşk.

Abstract

Ahmet Mithat Efendi's Volunteer novel is a novel with a thesis. It tells about the rebellion of the minorities in the Balkans and the situation of the Turks against them. In fact, Muslims and Christians live together on good terms. However, as a result of external provocations, some Christians in the region begin to persecute the Turks. The Turks organized themselves and started to oppose these oppressions. The novel revolves around Recep Köso, one of the important families of the region. Recep also struggles with the persecution of Christians. He also tries to marry the Christian girl Filomene, whom he falls in love with. The novel continues with the reunion struggles of Recep and Filomene and the Turkish-Greek conflicts. It ends with the Ottoman domination of the region and Recep's marriage to Filomene. The novel was written under the influence of the ideology of Ottomanism.

Keywords: Ahmet Mithat Efendi, Rumelia, immigration, love.

* Doç. Dr., Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı, leventbilgi@gmail.com, ORCID:0000-0002-7683-3258.

Giriş

Bütün bir Tanzimat ve Servet-i Fünun devirlerini ve hatta Meşrutiyet devrinin de ilk yıllarını eserleriyle dolduran Ahmet Mithat Efendi'nin birden çok sıfatı var: Gazeteci, hikâye ve roman yazarı, tarihçi, ilahiyatçı, felsefeci... O, bütün bu alanlarda ciltler dolusu eseri bulunan, edebiyattan coğrafyaya, müzikten dinler tarihine hemen her konuda kalem oynatmış ve okuyucularını her alandan haberdar etmek isteyen bir gazeteci, bir ansiklopedist. (H.Durgun-F. Gökçek, 2018:5)

Mithat Efendi Tercüman-ı Hakikat'ı bir mektep gibi çalıştırmış bir çok gazeteci ve yazarın yetişmesine vesile olmuştur. Onun için gazete ve edebiyat aynı zamanda fikirlerini yaymak için bir vasıta. Eserleriyle çocuklardan kadınlara kadar toplumun bütün kesimlerine hitap etmeye çalışmış, geniş bir okuyucu kitlesi tarafından takip edilmiştir. İlk nüshası 27 Haziran 1878 yılında çıkan Tercüman-ı Hakikat'ı 28 Aralık 1912'deki ölümüne kadar çıkarmaya devam etmiştir. (Tekin, 2011:407)

“Ahmet Mithat, çevresindeki gençleri, okuyucuları tenkit ediyor, teşvik ediyor; taklit olsun, iyi olsun, kötü olsun, yazın diyor. Hele kadın yazarları daha çok teşvik ediyor.” (H.Durgun-F.Gökçek, 2018:17)

Ahmet Mithat Efendi bir yandan gençleri yazmak için teşvik etmiş, bir yandan da kendisi otuz iki roman telif etmiştir. (Okay,1995:302-303)

Ahmet Mithat Efendi'nin Gönüllü¹ Romanı yazarın tezli romanlarından birisidir. Tanzimat ile beraber Osmanlı coğrafyasına pek çok düşünce çeşitli vesilelerle girmiştir. Ahmet Mithat Efendi başlarda hürriyetçi ve istibdat karşıtı bir tavır sergilemiş ancak devleti elinde tutanların tepkisi ile karşılaşmıştır. Zamanla bu duruşunu değiştiren yazar hakim ideolojiye uygun düşünmeye ve yazmaya başlamıştır. Devletin resmi politikası olan “Osmanlıcılık” Ahmet Mithat Efendi'nin de ideolojisi haline gelmiştir. Din ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün Osmanlı tebasının eşit yurttaşlık haklarına sahip olmasını savunan Osmanlıcılık, Osmanlı kimliğini bir tür anayasal vatandaşlık haline getirmeye çalışmaktadır; Abdülhamid'in kabul ettiği Kanun-ı Esasi'nin de ana çerçevesini belirler. Abdülhamid ve hatta İttihatçılar Osmanlıcılık düşüncesi ile Ulusçuluk fikirlerini ve ayrılıkçı anlayışları bastırmaya çalışmışlardır.

Rumeli'nin fethi ile beraber o bölgelere Müslüman Türkler yerleştirilmeye başlanılmıştır. Yüzyıllar boyunca bu topraklarda yaşayan Türkler zamanla coğrafyayı benimsemiş ve Balkanların asli unsurları haline gelmişlerdir. Öyle ki pek çok şehirlerde ve ilçelerdeki nüfus gayr-i Müslimlerin sayısından fazladır. Yaşanan birliktelikler, doğumlar, ölümler,

¹ Ahmet Mithat Efendi, Gönüllü, Tercüman-i Hakikat, Nr:5870/669-5932/732, 21 Ağustos 1313-Teşrinievvel 1313 (1896-1897). Kitap halinde Ahmet Mithat, Gönüllü, Kırkambar Matbaası, Dersaadet, 1314, (1898).

sevinçler, felaketler Türkleri o bölgeye bağlamış, toprakları vatan haline getirmiştir. Ahmet Mithat Efendi'nin Gönüllü romanı 1897 Türk-Yunan savaşının yaşandığı Teselya'da geçmektedir. Gönüllü romanı 1897 Türk Yunan Savaşı'nın bitmesinden kısa bir süre sonra tefrika edilmiştir.

1. Rumeli, Yenişehir

Ahmet Mithat'ın Gönüllü romanı Abdülhamid döneminde Rumeli,'de geçer. 19 bölümden oluşur. Yenisehir bölgesinde Türk, Arnavut, Bosnak ve Rumlar beraber yaşarlar. Rumeli'nin hâkimi olan Türklerle diğer gruplar birlik, beraberlik ve iyi komşuluk ilişkileri içinde yaşarlar. Bunların hepsi Osmanlıdır ve dış tahrikler olmadığı müddetçe aralarında bir problem yoktur. Ahmet Mithat Efendi Osmanlılık ideolojisi çerçevesinde romanda Osmanlı idaresindeki milletlerin birbirleriyle dostça yaşadıklarını söyler:

“Efendim Rumeli'de Türklük, Arnavutluk, Boşnaklık, Bulgarlık, Rumluk, Ulahlık, Çingenelik, hatta Yahudilik bile ahlakça, âdetçe birbirine bir sûret-i garîbede mezc olunarak bir halitâ-i acîbe husule getirmiş olduğu gibi bu ihtilâl lisanca dahi vukua gelmiştir.” (Mithat, 1314:10)

Rumeli'de şehirlerde Türkler çoğunlukken, köylerde farklı milletler çoğunluktadır. Buradaki Türkler kültür seviyesi olarak ileri insanlardır. Hatta kadınlar, kızlar bile okurlar. Recep Köso bölgenin önemli ailelerinden birinin oğludur. Babası o 15 yaşında iken vefat etmiştir. Annesi Çelebi Molla ve iki kız kardeşi ile çiftliklerinde yaşarlar. Recep Köso'nun annesi kitap okuyan, oğlunun aldığı gazeteleri takip eden ve Molla ünvanını alan bir kadındır. Yunanlıların kışkırtmaları sonucunda bölgede çatışmalar başlar. “Bego” adı verilen Recep Köso yaşadığı yerde gençleri organize ederek bir direniş kuvveti oluştururlar.

Dış tahriklerden önce Yunanlılarla Türkler arasında öyle ciddi problemler yoktur. Her milletten insanlar burada beraber iyi komşuluk yaparlar. Birbirlerine gider gelir, yemeklerine, düğünlerine davet ederler. Filomene ile Recep de böyle ortamlarda tanışır. Recep, komsularından Sankur Yankos'un kızı Filomene'ye aşık olur. Filomene de onu sever. Sık sık buluşur beraber güzel vakit geçirirler. Babasının kızı vermemesi üzerine Recep arkadaşlarıyla kızı kaçıtır. Yankos'un kızını vereceğini söylemesi üzerine Filomene eve döner. Yankos bir müddet kızını vazgeçirmeye, bir Yunanlı ile evlendirmeye çalışır. Filomene'nin tekrar kaçmaya hazırlanması üzerine Yankos kızını Kalabaka Manastırlarından birine kapatır. Recep Filomene'yi bulamayınca ümitsizliğe düşer. Ancak Filomene kendisini bekleyen hizmetçi Petros'u para ile razı ederek Recep'e haber gönderir. Recep Manastır'a gelerek üç hafta Filomene ile beraber kalır. Ancak bunu duyan Sankur kızını zorla eve kapatır.

Artık Recep ile görüşürmez. Osmanlı ordusu bölgeden çekilmektedir. Recep bir an önce bir karar vermelidir. Aşkının peşine düşmeyi bırakıp kaybedilmek üzere olan vatan için bir şeyler yapmalıdır.

Önceleri bir Osmanlılık çatısı altında birleşmiş olan milletler beraber ve mutlu bir şekilde yaşarlarken dış tahriklerle ayaklanan Yunanlılar önce Girit'e saldırırlar. Rumeli'de Yunanlılar artık "Zito Polemus!" yani "yasaşın savaş"(Mithat, 1314: 28) diye bağırmaya başlarlar. Etniki Eteryaya denilen bir cemiyet de Yunanlıları savaş için organize eder ve kışkırtır. Ayrıca bu cemiyetin neşir organları olan gazeteler de her g¼n halkı tahrik ederler. Bu gazetelerde Manastır, Selanik ve Edirne'nin alınacağı g¼nlerin yakın olduğu yazılıdır:

"Efkâr-ı Yunaniyyede gör¼len galeyana mukabil H¼k¼met-i Seniyye-i Osmaniiyenin dahi kemal-i intibah ve ihtiyat ile davranarak hududa dogru fevc fevc asker sevk eder." (Mithat, 1314: 29)

Ahmet Mithat Efendi bu ifadeleriyle h¼k¼metin ve Abd¼lhamid 'in uygulamalarını tasvip ettiğini g¼sterir. Bu arada karışıklıklar bir t¼rl¼ bitip t¼kenmez. Karışılıklı ¼l¼mler ve savaş ortamı her yerdedir. Rus tehlikesi karısında Berlin toplantısında Teselya, Batılı devletlerinin baskısıyla Yunanistan'a verilir:

"Yunan idaresi ise ahali-i İslamiyye için katlanılabilecek idarelerden olmamasından dolayı ahali-i sair vilayât-ı sâhaneye hicret eyedikleri sırada Recep K¼se dahi Serfiçe taraflarına hicret eylemiştir." (Mithat, 1314: 37)

Yunanlıların niyeti Yanya ve Manastır'a kadar birçok b¼lgeyi almaktır. Bunu bilen halk çareyi g¼çmekte bulur. Ancak yazarın ifadesiyle "himmet-i b¼lend-i mertebet-i cenâb-ı padisahî" (Mithat, 1314:40) ile bu emeller Teselya ile sınırlandırılmıştır. Roman boyunca yazar her vesile ile h¼k¼meti ve padişahı ¼vmekten geri durmamıştır.

Çelebi Molla ailesinin Serfiçe'ye g¼çme sebeplerinden biri de Recep K¼so'nun b¼lgedeki ¼nemli Yunanlı ailelerden biri olan Sankur Yankos'un kızı olan Filomene'yi sevmesi ve kaçırmasıdır. Teselya'nın Yunanistan'a verilmesiyle Yankos ailesinin itibarı ve etkisi artacaktır. Bu evliliğe karşı çıkan Yankos'un Recep'e bir zarar vermesi m¼mk¼nd¼r. Çelebi Molla bu sebeple de Yenişehir'den g¼çmek ister:

"Gidelim Recep gidelim! Su memleketten çıkalım gidelim. Bunu bana vaat et. Hemen şimdi vaat et. Hem de yemin ile temin et." demesiyle Recep bilâ-teredd¼t ve lâ ihtiraz:

-Gidelim anacığım! Vallahi billahi gidelim. Sen ne emredersen harf be harf onu icra edeceğim. Vallahi billahi onu icra edeceğim. Diye validesini temine müsarrat gösterdi...Çelebi Hanım Teselya'nın tahliyesi üzerine orada İslam'a rahat kalmayacağı için bu hicret teklifinde bulunuyordu." (Mithat, 1314: 131)

Serfiçe'ye göçen Recep burada iş kurar ve eşrafı arasına karışır ve Filomene'den ümidini kesince burada bir Müslüman kız ile evlenir.

Filomene de Andrea Kostopolo adlı bir Yunanlıyla zorla evlendirilmiştir. Recepten de bir çocuğu olmuştur. Filomene'nin babası ve evlendirdiği adam o bölgede etkili Yunanlılardır ve kötü karakterli insanlardır. Anlatıcı Yunanlıların orada kalan Türklere, hattâ kendi milletinden olan Türk dostu Yunanlılara bile kötü muamele yaptıklarını satır aralarında belirtir. Yunan Osmanlı savaşı çıkınca Türkler bölgeyi yeniden ele geçirirler. Andrea'nın Filomene'yi öldürmeye çalışması üzerine Recep Filomene'yi kurtarır. Bir asker de Andrea'yı öldürür. Recep karısından izin alarak Filomene ile orada evlenir.

"Ahmet Mithat bilhassa dinî müsamaha, başka dinden olanların inanç ve ibadetlerinde hür olmaları konusunda İslâm ve Osmanlı usul ve örfünün, Batı'nınkinden her zaman üstün olduğunu ifade eder. Müslüman bir erkeğin ihtida etmemiş hıristiyan bir kızla evlenebileceği, bu durumda karısının ibadetlerini yerine getirmesinde ona yardımcı olacağı motifi de birkaç romanında (Paris'te Bir Türk, Demir Bey) işlenmiştir. Buna karşılık bazı romanlarında da (Süleyman Muslî, Kafkas) aynı konuda hıristiyanların katılığı dile getirilir." (Okay, 1989:100-103)

Filomene'nin oğlu Marko'nun aslında Recep'in çocuğu anlaşılır. Marko annesi ile beraber Müslüman olur, Osman Halis adını alır. Bu arada Teselya tekrar fethedilir. Recep eskiden yaşadığı bu toprakların ne kadar değişmiş olduğunu düşünür.

"Yenişehir kasabasına girip de vaktiyle ahali-i müslimesi, ahali-i gayr-ı müslimeden birkaç kat ziyade olan bu şehirde şimdi ahali-i müslime pek az kalarak onların dahi hâl ü zaman icabınca nefes alabilecek cür'ette bulunamadıklarını gören Recep'in derununda nasıl kaynar sular cereyan eylediğini ne kadar tafsil eylesek yine tarif edebilmiş olamayız." (Mithat, 1314: 176)

Recep Filomene'yi alarak Serfiçe'ye geri gönder.

2. Göç (Serfiçe)

Ahmet Mithat'ın Gönüllü romanında Teselya'daki karışıklıklar Türkler arasında göç fikrini iyice canlandırır. Artık kimse buralarda yaşamak istemez. Göçme imkânı olanlar hemen eşyalarını hazırlamaya başlarlar.

“Tahliye havadisinin şuyuu üzerine Yenişehir'de birçok familyalar Yunan hükümet ve askerinin vürudundan evvel hicretle bu beliyeyi gözlerinin görmemesine karar vermişlerdi de bu kararda bulunanların birincilerinden birisi de Çelebi Molla idi.” (Mithat, 1314: 132)

Çelebi Molla ailesi taşınılabılır eşyalarını hemen hazırlamaya baslar. Memleketlerinde kalan mal ve mülklerinin idaresini güvenilir bir vekile bırakırlar. Recep göç için gerekli malzemeleri alır:

“Bes altı gün zarfında levâzım-ı seferiye dahi ikmâl olunarak familya halkı ve eşya sekiz sirem arabasına bilirkâb ve't tahmil simale yani Serfiçe yoluna doğru hareket olundu ki Çelebi Molla'nın validesi Serfiçe'den gelmiş bulunmak hasebiyle kadıncağız validesinin memleketine rücûunu su hâl-i igtirâbta yine bir nev medâr-ı tesliyet addeylemistir.” (Mithat, 1314: 133)

Gönüllü romanında Yunanistan'ın Yenişehir bölgesini istila etmesi üzerine Serfiçe'ye göçen ailenin hayatı şöyle geçer: Burada annesi ve iki kız karesi ile yasar. Bu zengin aile Serfiçe'ye göçünce Serfiçeliler “Hakikaten insan güzeli bir hemşehriye nail olduk!” (Mithat, 1314: 39) diye düşünürler.

Recep Köso Yenişehir eşrafındandır. Serfiçe'ye göç sırasında serveti ziyan olmaz. İlk başlarda Yenişehir de bıraktıkları güvenilir adamları arazilerini ekip dikerek kazancı aileye gönderir. Daha sonraları Yunanlıların bu bölgedeki baskıları artınca oradan göçen Türkler arazilerini kontrol etme imkânının zorlaştığını görerek topraklarını satarlar. Recep uzun müddet topraklarını satmamakta direnir. Ancak savaş tehlikesi yaklaşınca o da arazilerini satmak zorunda kalır. Recep ve ailesi Serfiçe de bir çiftlik alarak yerleşirler. Oranın eşrafı da kendilerini tanır. Sık sık çiftliklere zengin ailelerle beraber davet edilirler.

“Yenişehir muhacirleri taht-ı istimlaklarında bulunan araziye gerek vekiller vasıtasıyla ve gerek doğrudan doğruya kendileri ektirip biçirmekten tahassül edecek menafin azalmasına mukabil kıymet-i emlakın terakkisini menâfi-i muntazıralarına daha muvafık bulmaya başladılar. Bugün falanca beyin ve yarın filanca efendinin çiftliği satılmış olduğu havadisi birbirini takip eyliyordu. Vâ-esefâ ki günün birinde Recep Köso'nun emlâki satıldığı havadisi dahi meydana çıkmıştır.” (Mithat, 1314: 139)

Recep Serfiçe'ye göçüp oradaki topraklarını sattıktan sonra Yenisehir ile tek irtibatı sevgilisi Filomene kalır. Ancak Filomene'nin zorla da olsa Andrea Kostopolo ile evlendiğini duyunca bu son bağ da kopar ve çevredekilerce kendisine uygun görülen Yakup Bey'in kızı ile evlenir. Bu arada Recep'in kız kardeşleri de kendilerine münasip bir taliple evlenirler.

Yunanlıların kazanımlarını az görerek Osmanlı topraklarına saldırımları üzerine Osmanlı devleti Yunanistan'a savaş ilan eder. Bunun üzerine Recep Köso annesinden izin alarak gönüllü olarak savaşa gitmek üzere hazırlık yapmaya başlar. Bunu duyan Serfiçe'de yaşayan Yenişehir muhacirlerinden otuz kadarı da hazırlanarak Recep'e katılırlar. Beraber Alasonya'ya giderek orduya girerler. Ordu komutanı Rumcayı iyi bilen Recep'i haber alma maksadıyla bir Rum papazı kılığında Yunanistan içlerine yollar. Recep burada Yunan ordularını izler ve onların durumları, hareketleri hakkında Türk komutanlarına bilgi gönderir. Yenişehir'in kurtarılması sırasında burada Filomene'nin kocasının yaptığı zulümler üzerine bir asker Filomene'nin kocasını öldürür. Recep Filomene'yi de alarak Serfiçe'ye döner. Ahmet Mithat'ın bütün kahramanları gibi Recep Köso da uzağı gören, tedbirli, yanılmayan, bu niteliklerin mükâfatını gören bir şahıstır.

Ahmet Mithat Efendi azınlık sorununu bir siyasi ve ideolojik kavga olarak görür. Bu hassas konuya eserlerinde dolaylı olarak çözüm önerileri sunar. (Solak, 2010: 337)

Sonuç

Ahmet Mithat Efendi'nin Gönüllü adlı romanı dönemin Abdülhamid anlayışına uygun bir bakış açısı ile yazılmıştır. Rumeli'de başlarda Müslümanlar ile gayr-i müslimler beraber komşuluk ve barış ilişkileri içinde yaşamışlardır. Yazar romanda etnik kökeni farklı olanlara karşı olumsuz bir tavır içine girmez. Hatta onlara sempati ile bakar. Hristiyanları ehl-i kitap olarak görür. Hatta zaman zaman vaka akışını keserek itikadi yakınlıkları anlatır. Recep sevdiği kız olan Filomene'yi Müslüman olmaya zorlamaz. Annesi de bir Yunanlı olan Filomene'yi kabul eder.

Ancak bu bölgelerde Osmanlı'nın zayıflamaya başlaması ile Batılı ülkeler Müslüman olmayanları tahrik etmeye başlamışlardır. Ahmet Mithat Efendi'ye göre Türkler ile Yunanlılar aslında dostturlar. Ama dışarıdan içimize sokulan casuslar nifak çıkarmaktadırlar.

Bu hal bölgede bitmek tükenmek bilmeyen huzursuzluklara, kavgalara, savaşlara sebep olmuştur. Bölgedeki Türklerin bir çoğu çıkan bu çatışmalardan kurtulmak için daha iç bölgelere göç ederler. Recep Köso ailesi de bunlardan biridir. Yazar Recep Köso ile Yunanlı Filomene arasındaki aşk ile romana bir romantizm katmıştır. Recep'in annesi Çelebi Molla kitap okuyan, gazete

takip eden kendisini yetiştirmiş bir hanım efendidir. Yazar bu Çelebi Molla ile kendi idealindeki ağır, kültürlü, bilgili, dirayetli Türk kadın tipini ortaya koymaya çalışmıştır. Romanda Recep Köso'da dirayetli, kültürlü, bilgili bir şahsiyettir. Savaş çıktığı zaman hiç tereddüt etmeden orduya katılır. Recep ile Annesi Çelebi Molla Ahmet Mithat'ın ideal tipleridir. Yazar Serfiça'da evlenen Recep'in sevdiği kız olan Filomene ile de evlenmesini uygun görmektedir. Roman boyunca yazar her vesile ile hükümeti, padişahı ve onların uygulamalarını övmekten geri durmamıştır.

Kaynakça

- Durgun, H. Harika ve Gökçek, F. (2018). *Ahmet Mithat Efendi Edebiyat Yazıları 2*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Mithat, A. (1896-1897). *Gönüllü*, Tercüman-i Hakikat Nr:5870/669-5932/732, 21 Ağustos 1313-Teşrinievvel.
- Mithat, A. (1898). *Gönüllü*, *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi*, İstanbul: Kırkambar Matbaası.
- Okay, O. (1989). Ahmet Midhat Efendi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (2), 100-103.
- Okay, O. (1995). Felâton Beyle Râkım Efendi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (12), 302-303.
- Solak, Ö. (2010). Ahmet Mithat Efendi'nin Gönüllü Romanında Etnik Konumlandırma ve Çok Etnikliliğe Karşı Birleştirici Öneriler, *Bir Kardeşlik Hikâyesi Ali Gaffar Okan Sempozyumu*, 23/24 Ocak, Hendek/Sakarya.
- Tekin M. (2011). Tercüman-ı Hakikat, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (40), 497-498.